

## ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТА ВИДИ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

*В статті аналізується сучасне бачення сутності та видів міжнародних конфліктів. Автор наголошує на необхідності дослідження основних конфліктів в сучасній Україні, причин їх виникнення і динаміки розвитку, а також впливу на них трансформації суспільно-політичної системи.*

**Ключові слова:** міжнародні конфлікти, форми та види міжнародних конфліктів, збройні міжнародні конфлікти, міжнародне право, юридична конфліктологія.

**Постановка проблеми та її актуальність.** Процеси глобалізації, які відбуваються у світовому просторі, породжують низку нових соціальних явищ та подій, які представляють загрозу для існування людства. Найбільший розвиток в останній час набувають екологічні, енергетичні, демографічні, продовольчі, фінансові та інші складнощі. Причому, кожна з таких об'ємних проблем містить велику кількість внутрішніх складнощів, кожна з яких, по багатьох показниках, не менш небезпечна. Але динаміка цих, умовно кажучи, нових проблем не виключає необхідності постійного досліджування і достатньо традиційних глобальних проблем, які, до речі, теж не мають статичного стану і знаходяться у постійному розвитку. До них потрібно віднести увесь комплекс проблем, який пов'язаний з існуванням міжнародних спорів та конфліктів.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Загальному аналізу конфліктів, причин їх виникнення, можливих засобів розв'язання та попередження присвячена велика кількість праць учених різноманітних напрямів: філософів, психологів, управлінців, соціологів, юристів та ін. Причому, поняття «конфлікт» розглядається з різних точок зору. Наприклад, це поняття спеціалісти-словесники тлумачать як зіткнення протилежних сторін, думок, сил, серйозні розбіжності, гостру суперечку. Соціологи, зі своїх позицій, характеризували конфлікт як вищу стадію розвитку суперечностей в системі відносин людей, соціальних груп, соціальних інститутів, суспільства в цілому. Психологи розцінювали конфлікт як зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів суб'єктів взаємодії, а політологи вважають, що конфлікт виражає не просте зіткнення, а зіткнення, пов'язане з ускладненнями та боротьбою у владних відносинах.

Складність таких досліджень багато в чому сприяла появі в середині минулого століття самостійної галузі знань – конфліктології, предме-

том дослідження якої виступають закономірності і механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також принципи і технології управління ними. Конфліктологія як наука має декілька напрямів. Це, наприклад, соціально-філософський, якій охоплює загальні тенденції розвитку конфліктів на макрорівні. Це також організаційно-соціологічний, якій вивчає причини і динаміку конфліктів в організаціях, групах, колективах. Ще одним напрямком виступає індивідуально-психологічний, якій аналізує психофізичні особливості і характеристики індивідів, їх поведінку в конфлікті [1, с. 14]. Можливо виділити і інші напрямки в дослідженні. В усякому разі, за своєю природою конфлікт, в своєму загальному визначенні, це: певна форма взаємодії людей у суспільстві, мотивація яких обумовлена багато в чому конфронтуючими цінностями, інтересами й потребами [2, с. 18]. При цьому кожна сфера людської діяльності, кожна сфера взаємовідносин між людьми додає кожній конфліктній ситуації свого соціально-правового визначення, що дозволяє сказати, що такі події можуть мати різну змістовну насиченість. Вважається, що конфлікт навіть запобігає стагнації, є основою соціальних і персональних змін, виступаючи в ролі медіатора, за допомогою якого формулюються проблеми, знаходяться їхні рішення. Але, безумовно, не всі конфлікти можуть мати таке позитивне значення. Тому, враховуючи події, які відбуваються на міжнародному рівні протягом останніх майже 50 років, звернемо увагу на ті конфлікти, які мають політико-правовий зміст та певний негативну оцінку своєї сутності.

**Виклад основного матеріалу.** Почати потрібно з визнання того, що у цивілізованому світі основним принципом у політичному та соціально-правовому вирішенні спорів і конфліктів є принцип їх мирного вирішення. Цей принцип, будучи покликаний забезпечити мирне співіснування держав, відноситься до числа норм, що

лежать в основі існування і стабільного функціонування міжнародного співтовариства. У відповідності до п. 3 статті 2 Статуту ООН усі члени Організації Об'єднаних Націй вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози мир і безпеку і справедливість.

Еволюція, удосконалення принципу мирного вирішення міжнародних спорів відзначена серією міжнародних договорів і угод, котрі, по мірі того, як вони обмежували право звертатися до війни, інших форм озброєних конфліктів, поступово розвивали засоби мирного вирішення міжнародних спорів і встановлювали юридичний обов'язок держав. В загальному плані, попередження і вирішення спорів здійснюються на базі принципів суверенної рівності і сумлінного виконання зобов'язань з міжнародного права. Відзначається і самостійне значення принципу сумлінності. Держави повинні діяти в дусі сумлінності, із тим, щоб уникати виникнення спорів, повинні прагнути до якнайшвидшого і справедливого вирішення своїх спорів. Виявляється зв'язок із принципом співробітництва. Духом співробітництва і сумлінності слід керуватися в пошуках раннього і справедливого вирішення спорів. Відзначається і зв'язок із принципом невтручання: мирне врегулювання не повинно супроводжуватися втручанням у внутрішні справи іншої держави. Особливо підкреслюється зв'язок із принципом незастосування сили. З урахуванням цих загальних положень, проаналізуємо сучасний зміст та види міжнародних конфліктів.

В зв'язку з цим необхідно визначити, що останні геополітичні зміни не тільки сприяли подальшому розвитку державних можливостей щодо вирішення міжнародних конфліктних ситуацій, але і в певній мірі посилили дію окремих конфліктних факторів, в тому числі і тих, які в тій чи іншій мірі пов'язанні з феноменом та інститутами влади. Розпад тоталітарної державності, спроба достатньо швидкого втілення в процес державного будівництва демократичних цінностей і процесів, поряд з принциповими позитивними змінами, ініціював низку конфліктів, які відбуваються в різних кутках світу. При цьому слід враховувати, що існують різні змісти конфліктів, які виникають у такій обстановці. Наприклад, демократичний розвиток об'єктивно потребує в певній мірі певного соціального конфлікту, при якому б існувала прозора боротьба за владу, конкуренція між представниками правлячої еліти та представниками опозиційних партій і партійних блоків та ін. Причому, результатами

самого такого конфлікту є компроміс між тими, хто має владу, і тими, хто в опозиції, що дозволяє не доводити справу вирішення цих проблем за допомогою силових методів. Тому конфлікт, якщо він легітимний, сприяє інтеграції суспільства і політичних організацій, а консенсус, заснований на нормах терпимості прийнятих суспільством з врахуванням, головним чином, соціально-правових заходів його рішення, часто розвивається як результат такого конфлікту. При дослідженні таких конфліктів потрібно звертати основну увагу на блоки питань, які відображають наступні положення: конфлікти і влада; місце і роль конфліктів у політичному процесі; поняття, сутність і причини виникнення політичних конфліктів та ін. [3, с. 16].

В той же час, достатньо часто такі, схожі або інші за своїм змістом конфлікти, приводять до більш негативних, в деяких випадках трагічних подій. До схожих конфліктів, які можуть мати нелегітимний розвиток та наслідки, можуть приводити: проблеми під час проведення виборчої компанії та оцінка її результатів; парламентські суперечки; внутріпартійні відносини; взагалі політичний конфлікт, якій може приводити до політичної кризи. Дуже часто саме політична криза може ініціювати різні форми конфліктів. В усякому разі, при певних умовах такі конфлікти можуть набувати і своєї крайньої форми – збройної. Збройні конфлікти – це силове протистояння між групами людей, яке відбувається у результаті зіткнення різних інтересів, які не змогли бути улагоджені іншими способами в силу неможливості або небажання [4, с. 88]. Визначення озброєного конфлікту, наприклад, як «холодний» або «неоголошений» або «локальний» вказують тільки на його характер та певні риси. Сутність будь якого озброєного конфлікту завжди повинна розглядатися через характеристику її учасників – груп людей, які є частиною соціуму.

Такі конфлікти, умовно кажучи, еволюційні, тобто, більш спокійні та виважені і озброєні, можуть, як відомо, відбуватися на двох рівнях: на зовнішньому та внутрішньому рівнях, або, кажучи у більш традиційному визначенні, на міжнародному і міждержавному рівні та внутрідержавному рівні.

Це, так би мовити, достатньо відомі та апробовані відомості стосовно загальних положень конфліктології, в тому числі на міжнародному та національному рівнях. Але при більш детальному аналізі та спробі використати це на практиці

виникають певні складнощі, які потребують продовження дослідження цієї проблеми.

При зверненні до ознак, які визначають поняття та види міжнародних конфліктів, потрібно сказати, що це, образно кажучи, зіткнення між учасниками міжнародних відносин з приводу цінностей, статусів, влади або ресурсів, в якому цілі кожної зі сторін полягають у тому, щоб нейтралізувати, ослабити або усунути суперника [5, с. 71].

При аналізі міжнародних конфліктів в загальному плані виділяють: дипломатичні суперечки; територіальні домагання; економічні протиріччя; збройний конфлікт (в т.ч. війна).

При більш детальній класифікації виділяють міжнародні конфлікти: класичні, до яких відносять і різні види війн; територіальні, в яких виділяють дії по виділенню або приєднанню територій; нетериторіальні конфлікти, серед яких виділяють: етнічні, націоналістичні, релігійні та ін.

У міжнародних конфліктах основними суб'єктами переважно є держави. Виходячи з цього, виділяють: міждержавні конфлікти (обидві протидіючі сторони представлені державами або їх коаліціями); національно-визвольні війни (одна зі сторін представлена державою): антиколоніальні, війни народів, проти расизму, а також проти урядів, що діють в суперечності з принципами законності і демократії; внутрішні інтернаціоналізовані конфлікти (держава виступає помічником однієї зі сторін у внутрішньому конфлікті на території іншої держави).

Специфіка міждержавних конфліктів визначається наступним: їх суб'єктами виступають держави чи коаліції; в основі міждержавних конфліктів лежить зіткнення національно-державних інтересів конфліктуючих сторін; міждержавний конфлікт є продовженням політики держав-учасників; сучасні міждержавні конфлікти одночасно локально і глобально впливають на міжнародні відносини; міждержавний конфлікт сьогодні несе небезпеку масової загибелі людей в країнах-учасницях і в усьому світі [6, с. 330].

В основі класифікацій міждержавних конфліктів можуть бути: число учасників, масштаби, застосовувані засоби, стратегічні цілі учасників, характер конфлікту.

Виходячи з інтересів, що відстоюються в конфлікті, виділяють: конфлікт ідеологій між державами з різними суспільно-політичними системами (до кінця ХХ ст. їх гострота різко знизилася); конфлікти між державами з метою політичного панування в світі або окремому регіоні; конфлікти, де сторони відстоюють еконо-

мічні інтереси; територіальні конфлікти, засновані на територіальних протиріччях (захоплення чужих або звільнення своїх територій); релігійні конфлікти ( історія знає чимало прикладів міждержавних конфліктів на цій основі).

Якщо звернутися до функції зовнішнього конфлікту, то виділяються дві їх групи. Це так звані позитивні функції, до яких відносяться: розрядка напруженості між конфліктуючими сторонами; отримання нової інформації про опонента; згуртування народу при протиборстві із зовнішнім ворогом; стимулювання до змін і розвитку; зняття синдрому покірності у народу; діагностика можливостей опонентів та ін.

До негативних функцій відносять: великі емоційні, матеріальні витрати на участь в конфлікті; погіршення соціально-психологічного клімату в країні, регіоні; уявлення про переможених групах, як про ворогів; після завершення конфлікту – зменшення ступеня співпраці між групами народів; складне відновлення ділових відносин («шлейф конфлікту») [7, с. 26].

Але, на нашу думку, дуже важливо при встановленні природи конкретного міжнародного конфлікту виявити які протиріччя лежать в його основі: антагоністичні або неантагоністичні. Бо саме характер таких протиріччя і визначає сутність, зміст, ознаки, спрямованість та інші суттєві його ознаки, що в свою чергу, впливає на характер, форми, масштаби конфлікту та засоби впливу на нього.

При аналізі міжнародних конфліктів спеціальна увага приділяється їх збройним формам. Так складається становище, що останнім часом поняття «збройний конфлікт» все частіше витісняє поняття «війна». Існують різні спроби пояснити таке становище. Наприклад, доводиться, що поняття озброєний конфлікт і поняття війна не слід розглядати як тотожні. Їх відмінність полягає в наступному: війна веде до якісної зміни стану суспільства, державні інститути починають виконувати функції, які породжені війною. Також стан війни, її оголошення, автоматично вводить в цей складний процес норми міжнародного права, в першу чергу, положення міжнародного гуманітарного права та ін. [8, с. 500].

В той час, міжнародний збройний конфлікт являє собою збройне зіткнення різних суб'єктів, його головною ознакою є його вихід за межі однієї держави. Вперше це поняття було використано у ст. 2 відомої Женевської конвенції 1949 р., в якій закріплюється, що це озброєне зіткнення між Двома або декількома Високими Договірними Сторонами. Потрібно сказати, що дуже часто

причинами міжнародних озброєних або неозброєних конфліктів стають практично схожі, якщо не тотожні, причини. Тому це дуже складна проблема, яка полягає в спробі в'яснити: чому в деяких випадках вони приводять до виникнення неозброєного міжнародного конфлікту, а в інших випадках, умовно кажучи, ті ж самі причини приводять до озброєних форм конфлікту.

Аналізуючи міжнародні збройні конфлікти, потрібно сказати, що класичне визначення війни, у тому значенні, як вона визнавалась протягом багатьох років з моменту укладення Вестфальського миру у 1648 році, стало набувати другорядне значення. На перший план стали виходити конфлікти, які, можливо, спочатку мають внутрідержавний характер і які, багато в чому, провокуються проявами сепаратизму, крайніми формами націоналізму і релігійного фундаменталізму, міжнародного тероризму та ін. Багато з таких конфліктів потім, в процесі свого розвитку, виходять за межі однієї країни.

Тому в останній час ми стали більш спеціально звертатися і до розуміння та сучасного тлумачення такого явища, як озброєний конфлікт неміжнародного характеру. Вважається, що таким конфліктом є озброєне зіткнення організованих збройних груп зі збройними силами держави: армією, внутрішніми військами, поліцією та міліцією та ін.). В сучасних умовах дуже часто відбувається так звана інтернаціоналізація внутрішніх озброєних конфліктів, яка приводе до переростання таких конфліктів з внутрішніх у міжнародні. Здійснюються спроби класифікувати неміжнародні озброєні конфлікти з застосуванням різних критеріїв для цього.

**Висновки.** Соціальні складнощі, в тому числі і різні форми міжнародних та неміжнародних, збройних та неозброєних конфліктів потребують не тільки їх класифікації. Потрібна, з нашої точки зору, розробка певних більш загальних теорій, концепцій, які зможуть надавати більш загального визначення різним таким соціально-складним явищам, встановлення у них єдиних ознак, схожих рис та ін. Такі спроби, особливо в останній період, здійснюються на різних рівнях. Але їх складність полягає не тільки в тому, що вони слабо узгоджуються між собою. Основна складність полягає в тому, щоб сформулювати коректні, тобто більш-менш зіставні підстави для шуканої систематизації. При цьому слід враховува-

ти, що вітчизняні та зарубіжні автори часто розглядають проблему в рамках своєї, досить ізольованої предметної області з використанням відповідних спеціальних категорій.

Якщо казати про подібні процеси в Україні, то для якісного аналізу положення, яке складається зараз, потрібно дослідити низку питань, зокрема: основні конфлікти в сучасній Україні; причини їх виникнення і динаміка розвитку; вплив трансформації суспільно-політичної системи, особливо, після значних подій, наприклад, виборів, на розвиток конфліктної ситуації на реформування суспільно-політичної системи в Україні; чим потрібно пояснити гостроту політичних конфліктів в сучасній Україні та труднощів, які виникають при їх регулюванні та ін. [9, с. 8].

#### Література

1. Зінчина О. Б. Конфліктологія: Навчальний посібник / О. Б. Зінчина. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 164 с.
2. Денисенко І. Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації / І. Д. Денисенко // Українській соціум. – 2013. – № 3 (46). – С. 16-26.
3. Мороз Н. В. Місце конфліктів у людському суспільстві / Н. В. Мороз. – Полтава: Аграр. коледж упр-ня і права, 2013. – 62 с.
4. Перегуда Є. В. Політологія: навчальний посібник / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко, Н. І. Рижко, С. Д. Місержи, В. Л. Стеценко, В. Л. Згурська, В. П. Третяк. – К.: КНУБА, 2011. – 216 с.
5. Городенко В. Г. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Г. Городенка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2012. – 560 с.
6. Черкес М. Е. Международное право: Учебное пособие / М. Е. Черкес. – Х.: «Одиссей», 2006. – 384 с.
7. Юридическая конфликтология / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. – М., 1995. – 305 с.
8. Буткевич О. В. У истоков международного права / О. В. Буткевич. – СПб: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2008. – 881 с.
9. Поліщук М. В. Політичні конфлікти. Навчально-методичний посібник / М. В. Поліщук. – Львів: Львівськ. ун-т ім. І. Франка, 2010. – С. 44.

**Е. Л. Стрельцов**

К вопросу о сущности и видах международных конфликтов

В статье анализируется современное видение сущности и видов международных конфликтов. Автор акцентирует внимание на необходимости исследования основных конфликтов в современной Украине, причин их возникновения и динамики развития, а также влияния на них трансформации общественно-политической системы.

**Ключевые слова:** международные конфликты, формы и виды международных конфликтов, вооруженные международные конфликты, международное право, юридическая конфликтология.

**E. Streltsov**

Toward the issue of the essence and kinds of the international conflicts

In the article there is examined the modern vision of the essence and kinds of international conflicts. The author paid attention to the necessity of the studying conflicts in modern Ukraine, causes of its arising and dynamic of development, as well as influence of transforming social and political system.

**Key words:** international conflicts, forms and kinds of international conflicts, armed international conflicts, international law, legal conflictology.